

TUTKIMUSSELOSTEET JA KOMMENTIT

KANSAN OSALLISTUMINEN PRESIDENTIN VAALIIN

TATU VANHANEN

Hallitusmuodossa omaksuttu presidentin vaalitapa ei ole milloinkaan tyydyttänyt kaikkia poliittisia ryhmiä. Jo hallitusmuotoa säädettyäessä olivat esillä ne kolme vaihtoehtoa, joista yhä kiistellään: 1) välitön kansanvaali, jota Svinhufvudin senaatti ehdotti joulukuun 4. päivänä 1917 eduskunnalle antamassaan hallitusmuotoesityksessä, 2) eduskunnan toimittama vaali, jota Castrénin hallitus ehdotti toukokuun 13. päivänä 1919 antamassaan hallitusmuotoesityksessä, ja 3) 300 valitsijamiehen toimittama välillinen vaali, joka oli alusta lähtien ollut keskustelussa mukana yhtenä vaihtoehtona ja joka lopulta hyväksyttiin myönnytyksenä oikeistolle. Välillinen vaalitapa oli tuotu esille yhtenä vaihtoehtona jo vuoden 1917 perustuslakikomiteassa, jonka mietintöön liittämässään vastalauseessa komitean jäsen R. A. Wrede oli J. K. Paasikiven kannattamana ehdottanut, että 300 kansan valitsemaa valitsijamiestä toimittaisi presidentin vaalin. Kiistan aikana puolueiden kannanotoissa tapahtui monia muutoksia. Maalaisliitto ja edistyspuolue ehdotivat vuosina 1917—1919 kannattaa kaikkia kolmea vaihtoehtoa. Muidenkin puolueiden kannanotoissa oli horjuvuutta, joskin sosialidemokraatit olivat melko johdonmukaisesti eduskunnan toimittaman vaalin kannalla.¹

Hallitusmuodon säätämisen jälkeen oikeisto oli pitkän aikaa tyytyväinen siinä määritelyyn presidentin vaalitapaan, kun sen sijaan sosialidemokraattien ja ajoittain myös maalaisliiton ja edistyspuolueen taholta tehtiin aloitteita vaalitavan muuttamisesta. Sosialidemokraatit ja maalaisliittolaiset ehdottivat 1920-luvulla presidentin vaalin siirtämistä eduskunnalle, mutta eivät saaneet eduskunnassa määränemmistöä muutosesitysten taa. Maalaisliiton mielenkiinto vaalitavan muuttamiseen näyttää loppuneen 1930-luvulle tultaessa. Sosialidemokraatit jatkoivat aloitteitaan vaalin siirtämisestä eduskunnalle. Edistyksen ja IKL:n taholta ehdotettiin 1930-luvulla presidentin valitsemista suoralla kansanvaalilla. Sodan jälkeen samat hankkeet uudistettiin. Ainoana konkreettisenä tuloksena näistä hankkeista oli ruotsalaisen kansanpuolueen John Österholmin aloitteen johdosta tapahtunut vaalilainsä-

dännön tarkistamiskomitean asettaminen v. 1957. Komitea esitti v. 1960 valmistuneessa mietinnössään tasavallan presidentin vaalitavan uudistamista välittömäksi kansanvaaliksi sillä lievennyksellä, että jos kukaan ehdokas ei saa enemmistöä äänistä, presidentin valitseminen jää samalla kertaa valituille 300 valitsijamiehelle.²

Olellainen muutos puolueiden asenteissa presidentin vaalitapaan näyttää tapahtuneen 1950-luvun loppuvuosina. Muutos käy ilmi puolueiden taholta vaalilainsäädännön tarkistamiskomitealle silloin annetuista presidentin vaalitapaa koskevista lausunnoista. Sosialidemokraatit siirtyivät aikaisemmalta linjaltaan välittömän kansanvaalin kannalle. Kokoomus, kansanpuolue ja ruotsalainen kansanpuolue ilmoittivat myös olevansa välittömän kansanvaalin kannalla. Maalaisliitto sanoi kannattavansa eduskunnan toimittamaa vaalia. SKDL ja TPSL olivat yksinään jääneet nykyisen vaalitavan säilyttämisen kannalle.³ Sen jälkeen puolueiden kannanotoissa on tapahtunut vain sikäli muutosta, että keskustapuolue siirtyi vuoden 1968 yleisohjelmassaan selvästi välittömän kansanvaalin kannalle. SMP omaksui saman kannan vuotta aikaisemmin vuoden 1967 puolueohjelmassaan.⁴ Nykyisistä eduskuntapuolueista SKDL on ainoa, joka ei ole ilmoittautunut välittömän kansanvaalin kannattajaksi. Sen osaksi on jäänyt oikeiston vaatimuksesta aikoinaan hyväksytyin välillisen vaalitavan puolustaminen. Välittömän vaalitavan kannalla olevilla puolueilla on hallussaan $\frac{2}{3}$ enemmistö eduskunnassa, joten ne pystyvät muuttamaan vaalitavan, kun pääsevät yksimielisyyteen muutoksen ajankohdasta.⁵

Suomen Gallupin loka-marraskuussa 1969 suorittama mielipidetutkimus osoitti, että 45 % äänestysikäisistä kansalaisista oli yhä nykyisen vaalijärjestelmän säilyttämisen kannalla, 48 % kannatti välitöntä kansanvaalia ja 6 % eduskunnan toimittamaa vaalia.⁶ Tästä päätellen muutosvaatimus kansan keskuudessa ei ole vielä niin suuri kuin puolueiden kannanotoista voisi päätellä.

Kysymys presidentin vaalitavan uudistamisesta on nyt tullut ajankohtaiseksi myös sen vuoksi, että valtioneuvoston 9.10.1970 asettama valtiosääntökomitea sai erääksi tehtäväkseen »selvittää, miten tasavallan presidentin oikeudellista asemaa ja vaalitapaa koskevia säännöksiä olisi kehitettävä».⁷

Tässä vaiheessa kannattaa ehkä keskustella myös siitä, miten presidentin vaalitapa on käytännössä muuttunut, vaikka hallitusmuodon sanamuotoon ei ole puolueen vuosisataan puututtu. Hallitusmuodon 23 §:n mukaan »tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa syntyperäisten Suomen kansalaisten joukosta aina kuudeksi vuodeksi. Presidentin vaalin toimittavat valitsijamiehet, joiden lukumäärä on 300.» Sanamuodosta ei käy selville, oliko tarkoituksena antaa tosiasiallisen vaalin suorittaminen alkuvalitsijoille vai valitsijamiehille. Hallitusmuodon määrittelemä vaalijärjestelmä tarjoaa mahdollisuuden kumpankin käytäntöön: kansa itse voi tosiasiallisesti ratkaista henkilökysymyksen valitsijamiesten valinnan yhteydessä niinkuin Yhdysvalloissa, jolloin valit-

sijamiehille jää vain alkuvalitsijoiden suorittaman vaalin muodollinen vahvistaminen, tai presidentin tosiasiallinen valinta jää valitsijamiehille. Eräistä merkeistä päätellen välillistä vaalitapaa vaatineiden tarkoituksena oli tosiasiallisen vaalin jättäminen valitsijamiehille. Edellä mainitussa vuoden 1917 perustuslakikomitean mietintöön liitettyssä vastalauseessa Wrede sanoi vastustavansa välitöntä kansanvaalia myös siksi, että »välittömiä vaaleja käytettäessä ei voida pitää neuvotteluita ehdokkaiden sopivuudesta, mikä kuitenkin onnellisen tuloksen saavuttamiseksi olisi sangen tärkeää». ⁸ Samantapainen perustelu välilliselle vaalitalvalle esitettiin eduskunnan tasavaltalaisen ryhmittymän kesällä 1918 laatiman tasavaltalaisen hallitusmuotoehdotuksen yhteydessä. Myönnytyksenä oikeistolle tasavaltalaiset hyväksyivät välillisen vaalitavan ja perustelivat sitä viittaamalla siihen, että välittömässä vaalijärjestelmässä ei »olisi mahdollisuutta neuvotteluilla valitsijain kesken koettaa aikaansaada mahdollisimman hyvää tulosta». ⁹ Näistä perusteluista päätellen valitsijamiehille oli ajateltu keskeistä roolia presidentin vaalissa. ¹⁰

Miten sitten vaalijärjestelmä on käytännössä toiminut? Ovatko alkuvalitsijat tosiasiallisesti valinneet presidentin vai onko ratkaisu jäänyt 300 valitsijamiehelle? Tähän kysymykseen saadaan valaisua tarkastelemalla, miten presidentti on valittu niinä seitsemänä kertana (1925, 1931, 1937, 1950, 1956, 1962 ja 1968), jolloin vaali on voitu suorittaa hallitusmuodon säätämässä normaalissa järjestyksessä.

V. 1938 julkaistussa artikkelissa »Kansa presidentin valitsijana» Tuttu *Tarkiainen* tarkasteli »Suomen kansan» tosiasiallista vaikutusta presidentin valintaan siitä näkökulmasta, kuinka suuri osa alkuvalitsijoista äänesti valituksi tullutta presidenttiehdokasta jo valitsijamiesvaalivaiheessa kannattaneita puolueita ja valitsijamiesehdokkaita. Huomioon ottaen myös äänestämättä jättäneet äänioikeutetut Tarkiainen päätyi siihen, että vuoden 1925 valitsijamiesten vaaleissa maalaisliiton ja välillisesti Relanderin ehdokkuuden hyväksi ilmaisi aktiivisesti tahtonsa vain 7,9 % koko maan vaalioikeutetuista, vuoden 1931 vaaleissa Svinhufvudia aktiivisesti kannatti 11,7 % vaalioikeutetuista ja vuoden 1937 vaaleissa Kalliota aktiivisesti kannatti 9,6 % vaalioikeutetuista. ¹¹ Kolmen ensimmäisen presidentin vaalin perusteella Tarkiainen päätyi käsitykseen, että »valitsijakunnan tahdon vaikutus presidentin henkilön määräämiseen on ollut tähän asti suhteellisen vähäinen verrattuna tämän tahdon merkitykseen eduskunnan kokoonpanossa». ¹²

Tässä esityksessä kansan vaikutusta presidentin vaaliin tarkastellaan siitä näkökulmasta, kuinka moni valitsijamies on ratkaisevassa äänestyksessä äänestänyt samaa presidenttiehdokasta, jonka nimissä hänen vaaliliittonsa osallistui valitsijamiesvaaleihin. Alkuvalitsijoiden vaikutus katsotaan sitä suuremmaksi mitä suurempi osa valitsijamiehistä on ratkaisevassa äänestyksessä äänestänyt alkuperäistä ehdokastaan.

Taulukko 1. Ratkaisevassa äänestyksessä alkuperäistä ehdokastaan äänestäneiden valitsijamiesten lukumäärä ja prosenttinen osuus.¹³

Vaali- vuosi	Alkuperäistä ehdokastaan äänestäneet valitsijamiehet		
	luku	%	
1925	33	11	(33 edistyspuolueen valitsijamiestä, joiden ehdokkaana oli Ryti)
1931	116	39	(64 Svinhufvudin ja 52 Ståhlbergin valitsijamiestä)
1937	154	51	(56 Kallion, 86 Svinhufvudin ja 12 Ståhlbergin valitsijamiestä)
1950	236	79	(107 Paasikiven, 67 Pekkalan ja 62 Kekkonen valitsijamiestä)
1956	160	53	(88 Kekkonen ja 72 Fagerholmin valitsijamiestä)
1962	245	82	(145 Kekkonen, 62 Aition, 36 Paasion ja 2 Skogin valitsijamiestä)
1968	300	100	(201 Kekkonen, 66 Virkkusen ja 33 Vennamon valitsijamiestä)

Taulukosta 1 näkyy hyvin selvästi kehityksen suunta. Vuoden 1956 takautumaa lukuun ottamatta suunta on koko ajan ollut sama: kansan vaikutus presidentin henkilön määräämiseen on jatkuvasti kasvanut. Ensimmäisissä normaaleissa vaaleissa v. 1925 ainoastaan Rytin ehdokkaakseen asettaneet edistyspuolueen valitsijamiehet saattoivat loppuun asti äänestää alkuperäistä ehdokastaan. Valituksi tullut Relander ei ollut virallisena ehdokkaana valitsijamiesvaaleissa. Maalaisliiton valitsijamiehet asettivat hänet presidenttiehdokkaaksi vasta pari päivää ennen presidentin vaalia.¹⁴ Vuoden 1925 vaalia voi pitää malliesimerkkinä vaalijärjestelmän toimimisesta hallitusmuodon säätäjien kaavaillemalla tavalla. Valitsijamiehet saivat vapaasti keskustella »onnellisen tuloksen saavuttamiseksi» ja valita parhaaksi katsomansa miehen presidentiksi. Myös vuoden 1931 vaalissa valitsijamiehet tekivät tosiasiallisen ratkaisun, vaikka alkuvalitsijoiden sana painoi jo enemmän kuin v. 1925. Tarkiaisen havainnon mukaan »muistutti vuoden 1931 presidentin vaali joissakin suhteissa enemmän välittömiä vaaleja kuin vuonna 1925 toimitetut, mutta olisi varmasti ennen aikaista pitää sitä pätevänä enteenä tai kehityksen suunnan merkkinä».¹⁵ Vuoden 1937 vaalissa presidentin henkilöstä päättivät yhä valitsijamiehet, eivät alkuvalitsijat, sillä presidentiksi valittiin kolmanneksi eniten ääniä saanut presidenttiehdokas.¹⁶ Vuoden 1950 vaalissa »Suomen kansa» ensimmäistä kertaa tosiasiallisesti valitsi presidentin valitsijamiesvaalien yhteydessä ja valitsijamiehille jäi vain Paasikiven valinnan muodollinen vahvistaminen.¹⁷ Vuoden 1956 vaalissa valitsijamiehet saivat vielä kerran ratkaista presidentin henkilököysymyksen, joskin valintamahdollisuudet rajoittuivat kahteen alkuvalitsijoilta eniten ääniä saaneeseen ehdokkaaseen. Vuosien 1962 ja 1968

vaaleissa valitsijamiesten tehtävä on rajoittunut alkuvalitsijoiden suorittaman tosiasiallisen vaalin muodolliseen vahvistamiseen.¹⁸ Vuoden 1968 presidentin vaalissa kaikki valitsijamiehet ensimmäistä kertaa ratkaisevassa äänestyksessä äänestivät alkuperäistä ehdokastaan. Onko tätä pidettävä entenä tai merkkinä tosiasiallisen vaalin lopullisesta siirtymisestä alkuvalitsijoille, on vielä liian aikaista sanoa. Kehityksen suunta on kuitenkin ollut niin johdonmukainen, että paluu entiseen tuntuu vaikealta. Tilapäinen palaaminen vuoden 1956 tilanteeseen on yhä mahdollista, jos vaalijärjestelmää ei muuteta, mutta luultavasti yhä useammat äänestäjät rupeavat vaatimaan pienempien vaaliliittojen valitsijamiesehdokkailta etukäteen selvyyttä siihen, ketä he pitävät toiseksi parhaana presidenttiehdokkaana.¹⁹ Tätä tietä hallitusmuodon sanonta »tasavallan presidentin valitsee Suomen kansa» saattaa käydä toteen riippumatta siitä, pidetäänkö vaalijärjestelmä entisenä vai muutetaanko sitä.

Vaikka kaksissa viimeksi pidetyissä vaaleissa on jo saavutettu presidentin vaalittavan toinen ääripooli, tosiasiallisesti välitön kansanvaali, ei sen tarvitse merkitä kehityksen loppupistettä. Kansan osallistumisen ei tarvitse rajoittua siihen, että se suorittaa valitsijamiesvaaleissa valinnan ehdokkaiden välillä. On luultavaa, että »Suomen kansa» rupeaa entistä laajemmissa puitteissa osallistumaan myös presidenttiehdokkaiden valintaan, mikä tähän asti on tapahtunut melko suppeissa piireissä. Presidenttiehdokkaiden asettamisesta hallitusmuoto ei sisällä mitään määräyksiä, koska alkuaan oli ajatuksena jättää presidentin valitseminen valitsijamiehille. Presidentin vaalittavasta käydyssä keskustelussakaan ei ole sanottavasti puututtu kysymykseen ehdokkaiden asettamisesta eikä vaadittu kansan osanoton laajentamista siltä osin, joskin vuoden 1957 komitea teki ehdotuksen presidenttiehdokkaiden asettamisesta. Komitean ehdotuksen mukaan presidenttiehdokkaan saisi asettaa 10 kansanedustajaa tai 2000 muuta kansalaista.²⁰ Ehdokkaiden asettamisen menettelyä ei ole myöskään mainittavasti tutkittu. Tarkiainen viittasi väitöskirjassaan asiaan huomauttamalla, että ehdokkaiden asettelu on ollut puolueilla.²¹ Samoin *Nousiainen* toteaa ehdokkaiden asettamisen jääneen puolueiden korkeimpien päättävien elinten tehtäväksi.²² *Hirvikallion* tutkimus »Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919—1950» sisältää runsaasti yksityiskohtaisia tietoja siitä, miten presidenttiehdokkaiden asettaminen noissa vaaleissa tapahtui. Siitä käy selville, että päätös presidenttiehdokkaan henkilöstä tai ehdokkaan asettamatta jättämisestä on tavallisesti tehty joko puolueen hallituksessa, edustajistossa tai puoluekokouksessa.²³ Sama tapa on jatkunut myös viimeksi pidetyissä vaaleissa. Milloinkaan puolueet eivät ole pitäneet tarpeellisena turvautumista esivaaleihin, joskin sosialidemokraattien puoluekokouksessa v. 1955 ehdotettiin puolueäänestyksen suorittamista presidenttiehdokkaasta. Ehdotusta ei hyväksytty.²⁴

Taulukko 2. Presidenttiehdokkaan asettamisesta päätöksen tehneet puolue-elimet.²⁵

Vaalit/päätök- sen tehnyt puolue-elin	RKP	Kok.	Lib.	Kesk.	SMP	SDP	TPSL	SKDL	Yhteensä
1925									
Puoluekokous		×	×	×				×	4
Edustajisto						×			1
Puoluehallitus	×								1
1931									
Puoluekokous		×		×					2
Edustajisto			×			×			2
Puoluehallitus	×								1
1937									
Puoluekokous		×							1
Edustajisto			×	×		×			3
Puoluehallitus	×								1
1950									
Puoluekokous	×	×							2
Edustajisto				×				×	2
Puoluehallitus			×			×			2
1956									
Puoluekokous	×	×				×		×	4
Edustajisto			×	×					2
Puoluehallitus									—
1962									
Puoluekokous	×			×			×	×	4
Edustajisto		×				×			2
Puoluehallitus			×		×				2
1968									
Puoluekokous	×	×		×	×				4
Edustajisto			×			×	×	×	4
Puoluehallitus									—
Yhteensä	7	7	7	7	2	7	2	5	44

Taulukosta 2 nähdään puoluekohtaisesti, mitkä puolue-elimet ovat päättäneet presidenttiehdokkaan asettamisesta. Taulukkoon on otettu mukaan vain ne puolueet, jotka jossain vaaleissa ovat asettaneet oman ehdokkaan. Asiasta oli päätetty 21 kertaa puoluekokouksessa, 16 kertaa edustajistossa ja 7 kertaa puoluehallituksessa tai vastaavassa puolue-elimessä. Presidenttiehdokkaiden asettamisenmenettelyssä ei näytä tapahtuneen johdonmukaista kehitystä kohti kansan laajempaa osallistumista siinä mielessä, että ehdokkaan asettamisesta päättäminen olisi siirtynyt suppeammilta puolue-elimiltä puoluekokoukselle. Toisaalta on huomattava, että lopullisen päätöksen tekeminen puoluekokouk-

nessa ei välttämättä ole todistuksena laajempien joukkojen osallistumisesta presidenttiehdokkaan asettamiseen, sillä varsin usein puoluekokouksen tehtäväksi on vain jäänyt sille tehdyn valmiin ehdotuksen hyväksyminen kättentaputuksin. Tosiasiallinen ehdokkaan valinta on voitu suorittaa puoluehallitustakin suppeammassa epävirallisessa vaikutusvaltaisten henkilöiden neuvonpidossa.²⁶

Presidenttiehdokkaiden asettamisajankohdassa on sen sijaan tapahtunut olennainen muutos. Vuoden 1950 valitsijamiesvaaleihin asti presidenttiehdokkaiden asettaminen tapahtui säännöllisesti vasta edellisenä syksynä, tavallisesti loka-joulukuussa,²⁷ mutta vuoden 1956 presidentin valitsijamiesvaaleissa maalaisliitto nimesi ehdokkaansa jo syksyllä 1954. Myöhemmin se on nimenyt ehdokkaansa puolitoista vuotta ennen vaaleja pidetyissä puoluekokouksissa ja ehkä osaksi siitä johtuen myös muut puolueet ovat ruvenneet nimeämään ehdokkaansa entistä aikaisemmassa vaiheessa, tavallisesti vaaleja edeltävään kesään mennessä.²⁸ Ehdokkaiden asettamisajankohdassa tapahtunut muutos on yhteydessä alkuvalitsijoiden vaikutuksen kasvun kanssa. Presidenttiehdokkaiden aikainen nimeäminen osoittaa puolueiden tunnustavan, että kansan valitsijamiesvaaleissa presidenttiehdokkaista esittämällä mielipiteellä on ratkaiseva vaikutus vaalin lopputulokseen. Puolueet eivät enää uskaltane ajatellakaan, että valitsijamiesvaalien jälkeen ja niiden tuloksesta piittaamatta presidentiksi valittaisiin jokin »musta hevonen» vuoden 1925 mallin mukaan.

Samoin kuin valitsijamiesten toimittaman lopullisen vaalin osalta voidaan myös puolue-elimien tekemän presidenttiehdokkaan asettamispäätöksen suhteen esittää kysymys, missä määrin asianomainen puolue-elin on ratkaisua tehdessään noudattanut puolueen laajempien kannattajajoukkojen keskuudessa vallitsevia mielipiteitä. Tätä ongelmaa on vaikea tutkia sen vuoksi, ettei meillä ole käytettävissä aikaisemmilta ajoilta kovin paljon tietoja eri puolueiden kannattajien mielipiteistä presidenttiehdokkaiden suhteen. Eräissä tapauksissa on kuitenkin selvästi havaittavissa, että asianomainen puolue-elin on todella suorittanut ehdokkaan valinnan joko siinä mielessä, että tarjolla on ollut useampia ehdokkaita, joista yksi on valittu, tai siinä mielessä, että tarjolla ei ole ollut lainkaan ennakoita selviä ehdokkaita, jolloin puolue-elimien tehtäväksi on jäänyt ehdokkaan »keksiminen»²⁹ tai päätöksen tekeminen vaaleihin osallistumisesta ilman omaa ehdokasta. Sen sijaan niissä tapauksissa, joissa puolueen ehdokas on ollut etukäteen ikäänkuin »itsestään selvä», puolue-elimelle on jäänyt vain ehdokkaan valinnan muodollinen vahvistaminen. Tällä tavoin presidenttiehdokkaiden asettamisesta päättäneiden puolue-elinten päätökset voidaan jakaa karkeasti neljään ryhmään, jotka ovat: 1) etukäteen »itsestään selvän» ehdokkaan valinnan muodollinen vahvistaminen, 2) ehdokkaan valitseminen kilpailevien ehdokaskandidaattien joukosta, 3) ehdokkaan »keksiminen» ja 4) päätös vaaleihin osallistumisesta ilman omaa ehdokasta.

Vuoden 1925 vaaleissa presidentti Ståhlbergin kieltäytyttyä ei ollut yhtään »itsestään selvää» ehdokasta. Edistyspuolueen, sos.dem. puolueen ja sosialistisen työväenpuolueen keskuudessa oli esillä useampia ehdokkaita, joista oli äänestettävä. Kokoomus, maalaisliitto ja ruotsalainen kansanpuolue luopuivat kokonaan virallisen ehdokkaan asettamisesta vaaleihin. Vuoden 1931 valitsijamiesvaaleissa sosialidemokraateilla, edistyspuolueella ja kokoomuksella oli »itsestään selvät» ehdokkaat (Tanner, Ståhlberg ja Svinhufvud), joten puolueelimissä tehdyt päätökset olivat vain muodollisia vahvistuksia yleisen mielihyvän jo suorittamille valinnoille. Maalaisliiton piirissä esiintyi sen sijaan erimielisyyttä ehdokkaan henkilöstä ja sen vuoksi puolue-elin joutui suorittamaan todellisen valinnan (Kallio). Ruotsalaiset jättivät ehdokkaan nimeämättä. Vuoden 1937 valitsijamiesvaaleissa edistyspuolueella, sosialidemokraateilla, kokoomuksella ja maalaisliitolla oli »itsestään selvät» ehdokkaat (Ståhlberg, Tanner, Svinhufvud ja Kallio). Ruotsalaiset jättivät entiseen tapaan ehdokkaan nimeämättä. Vuoden 1950 valitsijamiesvaaleissa kokoomuksella, edistyksellä ja ruotsalaisella kansanpuolueella oli jo etukäteen jokseenkin yksimielinen kanta ehdokaskysymykseen (Paasikivi), samoin SKDL:llä (Pekkala), joten puolue-elimille jäi vain päätöksen vahvistaminen. Sosialidemokraatit päättivät mennä vaaleihin ilman ehdokasta. Maalaisliiton keskuudessa ei vallinnut täyttä yksimielisyyttä ehdokkaan henkilöstä, joten puolue-elin joutui suorittamaan valinnan (Kekkonen).³⁰ Vuoden 1956 valitsijamiesvaaleihin ruotsalaisella kansanpuolueella ja SKDL:llä oli »itsestään selvät» ehdokkaat (Törngren ja Kilpi), kun sen sijaan maalaisliitto, sosialidemokraatit ja kansanpuolue joutuivat valitsemaan ehdokkaansa (Kekkonen, Fagerholm ja Rydman) ja kokoomus joutui »keksimään» ehdokkaan (Tuomioja). Vuoden 1962 valitsijamiesvaaleihin maalaisliitolla ja SKDL:llä oli »itsestään selvät» ehdokkaat (Kekkonen ja Aitio). TPSL:n keskuudessa oli esillä ainakin kaksi nimeä, joten presidenttiehdokkaan nimeämistä (Skog) voi luonnehtia valinnaksi. Sosialidemokraatit, kokoomus, kansanpuolue ja pientalonpojat »keksivät» aluksi ehdokkaakseen Hongan. Hänen ehdokkaaksi tuloaan voi sanoa tyylipuhtaaksi näytteeksi ehdokkaan »keksimisestä» pienessä epävirallisessa piirissä. Kun sitten Honka luopui ehdokkuudestaan, sosialidemokraatit »keksivät» uudeksi ehdokkaakseen Paasion ja kansanpuolue lupasi tukea Kekosta, mitä ehkä voisi pitää myös ehdokkaan »keksimisenä», koska Kekkonen ei ollut alun pitäen kansanpuolueelle »itsestään selvä» ehdokas. Kokoomus päätti mennä vaaleihin »sammutetuin lyhdyin» ja pientalonpojat ilmoittivat jäävänsä valitsijamiesvaaleista kokonaan syrjään. Ruotsalainen kansanpuolue ei missään vaiheessa nimennyt virallista presidenttiehdokasta. Vuoden 1968 vaaleihin ehdokas oli aluksi »itsestään selvä» vain keskustapuolueelle ja SMP:lle (Kekkonen ja Vennamo). Myöhemmin myös liberaalit, TPSL ja SKDL päättivät tukea Kekkonen uudelleen valintaa. Nämäkin tapaukset voitaneen lukea »itsestään selvien» ratkaisujen ryhmään sen vuoksi, ettei niiden

puolueiden piirissä tiettävästi vakavasti harkittu kilpailevan ehdokkaan nimeämistä omasta keskuudesta. Sosialidemokraatit ajattelivat oman ehdokkaan asettamista, mutta puolueuuvostossa suoritettussa äänestyksessä oman ehdokkaan nimeämistä kannattaneet jäivät vähemmistöön. Sen jälkeen puolue päätti liittyä Kekkonen suureen vaaliliittoon. Ratkaisu oli enemmän valinta kuin itsestään selvyys. Kokoomuksella ei ollut etukäteen ketään itseoikeutettua ehdokasta eikä ehdokkuudesta myöskään syntynyt suurempaa kilpailua. Virkkusen valintaa voi luonnehtia ehdokkaan »keksimiseksi». Ruotsalainen kansanpuolue lähti vaaleihin ilman omaa virallista ehdokasta.³¹ Taulukko 3 sisältää yhteenvedon ehdokasvalintojen jakautumisesta neljän edellä mainitun valintatyyppin kesken.

**Taulukko 3. Puolue-elimissä suoritettujen presidenttiehdokkaiden asettamis-
päätösten luonne.**

Vuosi	Ehdokas »it- sestään selvä»	Ehdokas valittu	Ehdokas »keksitty»	Ei omaa ehdokasta	Yhteensä
1925	—	3	—	3	6
1931	3	1	—	1	5
1937	4	—	—	1	5
1950	4	1	—	1	6
1956	2	3	1	—	6
1962	2	1	2	3	8
1968	5	1	1	1	8
Yhteensä	20	10	4	10	44

Lähes joka toisessa tapauksessa presidenttiehdokkaan henkilö on ollut puolueelle etukäteen siinä määrin selvä, että päättävälle puolue-elimelle on jäänyt vain valinnan muodollinen vahvistaminen. Presidenttiehdokkuudesta käydyn kilpailun vähyys on osoituksena siitä, ettei meillä loppujen lopuksi ole ollut käytettävissä kovin monia presidentin tehtävään sopivaksi katsottuja henkilöitä. Samasta köyhyydestä on myös todistuksena se, että puolueiden on toisinaan pitänyt keksiä ehdokas, kun mitat täyttäviä ehdokkaita ei ole itsestään ilmaantunut. Kansan osanoton laajentamisen näkökulmasta katsottuna huomio kohdistuu ennen kaikkea niihin tapauksiin, joissa puolue-elin on valinnut ehdokkaan kilpailevien ehdokkaiden joukosta. Näissä tapauksissa kansan osallistumista voitaisiin luontevasti laajentaa esivaalien avulla. Puolueen jäsenet ja kannattajat saisivat silloin tilaisuuden välittömästi osallistua presidenttiehdokkaan valintaan. Kilpailun vähyys on ehkä yhtenä selityksenä sille, ettei tähän mennessä ole esivaaleihin turvauduttu. Kukaan ehdokkuuden tavoittelija ei ole viitsinyt nähdä niin suurta vaivaa, että olisi

vedonnut puoluejohtajien päiden yli jäseniin ja kannattajiin. Tilanne muuttuu, jos presidenttiehdokkuudesta rupeaa syntymään entistä voimakkaampaa kilpailua tai jos alkuvalitsijat rupeavat vaatimaan itselleen oikeutta osallistua presidenttiehdokkaiden asettamiseen. Tällöin alkuvalitsijat osallistuisivat tasavallan presidentin valitsemiseen kolmessa eri vaiheessa: 1) presidenttiehdokkaiden nimeämiseen puolueiden sisällä, 2) puolueen presidenttiehdokkaan valitsemiseen ja 3) presidentin valitsemiseen. Puolue-elimille jäisi puolueen jäsenjoukkojen toimittaman presidenttiehdokkaan valinnan vahvistaminen ja valitsijamiehille lopullisen vaalin muodollinen vahvistaminen. Poikkeuksena olisivat ne tapaukset, joissa kansan suorittaman vaalin tulos ei ole ollut selvä. Haluan tähdentää, ettei kannata yrittää laajentaa kansan osallistumista presidentin vaaliin nopeammin kuin todellista tarvetta esiintyy. Keinotekoiset järjestelmän »demokratisoimiset» jäävät helposti näennäisdemokratiaksi, jossa harvat päättävät monien nimissä. Jos presidenttiehdokkuudesta ei synny todellista kilpailua tai jos alkuvalitsijat eivät ole kiinnostuneita ehdokkaiden asettamisesta, vaan mieluummin tulevat toisten kattamaan pöytään vaalipäivinä, voi päätöksen teko ehdokkaiden asettamisesta jäädä entiseen tapaan puolue-elimille.

Pyrkimys rajoittaa kansan osallistuminen presidentin vaaliin pelkästään äänestämiseen valitsijamiesvaaleissa perustuu osittain käsitykseen, ettei kansa ole tarpeeksi viisas tai poliittisesti harkintakykyinen. Sen vuoksi on pidetty turvallisempänä jättää vaali valitsijamiehille tai eduskunnalle. Niinpä *Kas-tari* sanoo pitävänsä välitöntä kansanvaalia arveluttavana mm. sen vuoksi, »että se voisi olla omansa hämmentämään ellei suorastaan järkyttämään vakaantunutta puoluejärjestelmää»³² tai että se voisi »olla maamme arkaluontoisessa asemassa omansa johtamaan arveluttaviin tilanteisiin».³³ *Blomstedt* suhtautuu torjuvasti välittömään kansanvaaliin sillä perusteella, että se tarjoaisi »aivan toisenlaiset mielipiteen muokkauksen ja manipuloinnin mahdollisuudet kuin välillisissä vaaleissa» ja että »tulos voi olla syystä tai toisesta aivan laskematon».³⁴ Kaikkien näiden perusteluiden pohjana on epäily, ettei kansa osaisi tehdä järkevää valintaa.

Vuoden 1974 presidentin vaalia ajatellen kansa on joka tapauksessa jo eräällä tavalla osallistumassa vaalin ensimmäiseen ja toiseen vaiheeseen, vaikka presidentin vaalia koskevia säännöksiä ei ole muutettu ja vaikka puolueet eivät ole muuttaneet vakiintunutta ehdokkaiden asettamistapaansa. Markkina-tutkimuslaitosten vuodesta 1969 lähtien suorittamat mielipidetutkimukset valitsijoiden ajattelemista presidenttiehdokkaista ja näiden kannatuksesta ovat jonkinlaisia esivaalien korvikkeita. Mielipidetutkimusten tulokset eivät tietenkään sido puolueiden päättäviä elimiä, mutta jokseenkin varmasti ne vaikuttavat ratkaisujen sisältöön varsinkin niissä tapauksissa, joissa asianomaisen puolueen kannattajilla on yhtenäinen mielipide. Jos sen sijaan puolueen kannattajien suosio jakautuu melko tasaisesti kahden tai useamman

ehdokkaan kesken, jää ratkaisun tekeminen entiseen tapaan puolue-elimille. Tähän mennessä suoritetuista mielipidetutkimuksista havaitaan, että toistaiseksi vain sosialidemokraateilla ja SMP:llä näyttää olevan »itsestään selvät» presidenttiehdokkaat (Koivisto ja Vennamo). Koiviston kannatus on mielipidetutkimusten mukaan noussut vielä senkin jälkeen, kun hän siirtyi pääministerin paikalta Suomen Pankkiin. Keskustapuolueen kannattajien suosio jakautui keväästä 1969 kevääseen 1970 asti jokseenkin tasan Karjalaisen ja Virolaisen kesken, mutta lokakuussa 1970 suoritettu M-tietokeskuksen tutkimus osoittaa Karjalaisen saaneen selvän etumatkan. Kokoomuksen kannattajien mielessä oli edelleen kaksi ehdokasta: Rihtniemi ja Virkkunen. Rihtniemen kuoltua (12. 1. 1971) kokoomuslaiset joutuvat uudelleen harkitsemaan Virkkusen ehdokkuutta tai etsimään uuden ehdokkaan. Vastaiset mielipidetutkimukset ovat myös tältä kannalta mielenkiintoiset. SKDL:n, liberaalien ja ruotsalaisen kansanpuolueen kohdalla ehdokkaan valintaa vaikeuttaa se, että enemmistö näiden puolueiden kannattajista haluaisi äänestää muuta kuin oman puolueen ehdokasta. Ehdokasasettelun tuntemattomana tekijänä on kysymys presidentti Kekkonen ehdokkuudesta. M-tietokeskuksen tutkimus osoittaa, että enemmistö valitsijoista äänestäisi häntä, jos hän aikaisemmasta kieltäytymisestäään huolimatta suostuisi uudelleen ehdokkaaksi.³⁵ Keskustelun piiriin vedetyt ehdokaskandidaatit ovat tähän asti itse osallistuneet yhtä passiivisesti ehdokkuudestaan käytyyn keskusteluun, kuin presidenttiehdokkaat osallistuivat vaalikampanjaan vuoden 1950 valitsijamiesvaaleihin saakka. Aikaisemmin presidenttiehdokkaat eivät pitäneet sopivana henkilökohtaista vaalikampanjaan osallistumista (luultavasti eivät myöskään kovin tarpeellisena, koska lopullinen ratkaisu oli valitsijamiehillä), mutta v. 1950 Kekkonen muutti käytäntöä osallistumalla aktiivisesti »amerikkalaistyyliiseen» vaalikampanjaan. Sen jälkeen kaikki presidenttiehdokkaat omaksuivat saman tavan.³⁶ Voidaan olettaa, että vaalikampanja laajenee myös ehdokkuudesta käytyyn avoimeen kilpailuun sitten, kun ehdokaskandidaatit arvelevat puolueen jäsenten vaikutuksen puolueen presidenttiehdokkaan valintaan kasvaneen niin suureksi, että jäsenistöön ja valitsijoihin kannattaa vedota. Jos näin joskus tapahtuu, on se todistuksena kansan vaikutuksen ulottumisesta myös ehdokkaiden valintaan.

Välittömän vaalitavan selvä omaksuminen joko vaalijärjestelmää muuttamalla tai nykyisen vaalijärjestelmän puitteissa tulisi todennäköisesti muuttamaan vaalit luonteeltaan entistä enemmän kahden ehdokkaan tai ehdokasryhmän väliseksi kamppailuksi. Tällaista kehitystä näyttää edistävän se, että presidentin tosiasiallinen valta on pikemmin kasvamaan kuin supistumaan päin. Puoluehajaannuksen takia hallitukset ovat aina melko heikkoja joko parlamentaarisen pohjansa kapeuden tai sisäisen hajanaisuutensa vuoksi. Näissä oloissa pääministeri ei jaksaa saavuttaa niin keskeistä asemaa kuin tämänkin valtiosäännön puitteissa olisi mahdollista, jos hallituksilla olisi lujempi pohja

ja siten itsenäisempi asema niin eduskunnan kuin presidentinkin suhteen. Nyt pääministeri saa poliittisesti johtavan aseman vain silloin, kun presidentin asema syystä tai toisesta on poikkeuksellisen heikko. Hallitusten normaali heikkous on vahvistanut presidentin asemaa. Tasavallan presidentti näyttää saavuttaneen valtiollisessa järjestelmässämme sen lujan aseman, jota oikeisto presidentille hallitusmuototaistelun aikana vaati.³⁷ Presidentin vahva asema tuli kouriintuntuvasti esille syksyn 1970 vakauttamisneuvotteluissa, jotka päättyivät presidentin tekemän välitysehdotuksen hyväksymiseen.³⁸

Presidentin vallan kasvusta on luonnollisena ja väistämättömänä seurauksena, että presidentin vaaliin tullaan kiinnittämään entistä suurempaa huomiota. Ehkä meillä voidaan vähitellen ruveta puhumaan kaksinkertaisesta puoluejärjestelmästä: monipuoluejärjestelmästä eduskuntavaaleissa ja kunnallisvaaleissa ja kaksipuoluejärjestelmästä presidentin vaaleissa. Presidentin vaalien kaksipuoluejärjestelmän ei kuitenkaan tarvitse johtaa poliittisten vastakohtien jyrkkemiseen, sillä kummankin pääehdokkaan on tällaisessa »kaksipuoluejärjestelmässä» vaalit voittaakseen oltava läheltä keskustaa. Ei ole lainkaan todennäköistä, että pääehdokkaana olisivat kokoomuslainen ja kommunisti. Yhdysvaltojen, Englannin, Länsi-Saksan ja Itävallan kaksipuoluejärjestelmät osoittavat, ettei tällainen järjestelmä suinkaan johda sovittamattomiin puoluevastakohtiin, vaan pikemminkin poliittiseen integroitumiseen, mikä johtuu siitä, että kumpikin pääpuolue yrittää vedota kansan enemmistöön.

LÄHDEVIITTEET

¹ Ks. Sven Lindman, Eduskunnan aseman muuttuminen 1917—1919. Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Kuudes osa (Helsinki 1968), erityisesti s. 347, 353, 379—393, 405, 415—423; Paavo Hirvikallio, Tasavallan presidentin vaalit Suomessa 1919—1950 (Porvoo—Helsinki 1958), s. 1—8; Stig Jägerskiöld, Valtionhoitaja Mannerheim (Helsinki 1969), s. 236—252.

² Ks. Vaalilainsäädännön tarkistamiskomitean mietintö I. Tasavallan presidentin vaalittavan uudistamisesta. Komiteamietintö N:o 14—1960 (Helsinki 1960), s. 10—14; J. Haltia, Ehdotuksia tasavallan presidentin vaalittavan muuttamiseksi, teoksessa Korkein hallinto-oikeus 1918—1968 (Helsinki 1968), s. 74—75; Tuttu Tarkiainen, Tasavallan presidentin asema Suomen parlamentaarisessa hallitusjärjestelmässä (Jyväskylä—Helsinki 1938), s. 78—82; Hirvikallio, mt., s. 152—168.

³ Haltia, ma., s. 75.

⁴ Olavi Borg, Puolueiden ohjelmat 1970 (Helsinki 1970), s. 184, 218.

⁵ Vrt. eduskunnassa loka—marraskuussa 1970 käytyä keskustelua presidentin vaalittavan muuttamisesta aloitteiden pohjalta. Ks. Helsingin Sanomat 24.10.1970, s. 12, 28.10.1970, s. 16, 4.11.1970, s. 14.

⁶ Helsingin Sanomat 19.12.1969, s. 19.

⁷ Ks. Helsingin Sanomat 10.10.1970, s. 3.

⁸ Haltia, ma., s. 73.

⁹ Lindman, mt., s. 371.

¹⁰ Vrt. Paavo Kastari, Tasavallan presidentin asema (Porvoo—Helsinki 1961), s. 12—13, ja Valtiojärjestyksemme oikeudelliset perusteet (Porvoo—Helsinki 1969), s. 160—161.

¹¹ Tuttu Tarkiainen, Kansa presidentin valitsijana. Suomalainen Suomi N:o 8—1938, s. 393—395.

¹² Tarkiainen, mt., s. 75.

¹³ Ks. Hirvikallio, mt., s. 19—83, 143—151; Kastari 1961, mt., s. 18—20; Tarkiainen, mt., s. 73—74; Suomen virallinen tilasto XXIX A:25, Tasavallan presidentin valitsijamiesvaalit vuonna 1956 (Helsinki 1956), s. 7; Suomen virallinen tilasto XXIX A:27, Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1962 (Helsinki 1962), s. 5—10; Suomen virallinen tilasto XXIX A:30, Tasavallan presidentin valitsijamiesten vaalit 1968 (Helsinki 1968), s. 5—8.

¹⁴ Ks. Hirvikallio, mt., s. 33—37; Tarkiainen, mt., s. 73; Kastari 1961, mt., s. 16.

¹⁵ Tarkiainen, mt., s. 76—77.

¹⁶ Ks. Hirvikallio, mt., s. 72—83; Kastari 1961, mt., s. 18—19.

¹⁷ Ks. Hirvikallio, mt., s. 150—151.

¹⁸ Vrt. Kastari 1961, mt., s. 19—20, ja Kastari 1969, mt., s. 162.

¹⁹ Vrt. Pertti Pesonen, Valitsijamiesvaalien ylioppiläsääntäjät (Helsinki 1958), s. 164—174. Eräät Pesosen tutkimuksessa haastatellut ylioppilaat olivat jo vuoden 1956 valitsijamiesvaaleissa valitsijamiesehdokasta valitessaan ottaneet huomioon asianomaisen valitsijamiesehdokkaan asenteen muiden puolueiden presidenttiehdokkaihin, erityisesti pääehdokkaisiin. — Ruotsalaisen kansanpuolueen valitsijamiesehdokkaat joutuivat jo vuoden 1937 valitsijamiesvaalien edellä ilmoittamaan valitsijoille, ketä pääehdokasta he kannattavat. Ks. Kastari 1969, mt., s. 162; Hirvikallio, mt., s. 69—70.

²⁰ Vaalilainsäädännön tarkistamiskomitean mietintö I, mt., s. 42, 48—50; Haltia, ma., s. 77.

²¹ Tarkiainen, mt., s. 72—77.

²² Jaakko Nousiainen, Suomen poliittinen järjestelmä. Neljäs, tarkistettu painos (Porvoo—Helsinki 1970), s. 253.

²³ Tässä esityksessä puolueiden korkeimmista toimielimistä käytetään yhdenmukaisesti nimityksiä puoluehallitus, edustajisto ja puoluekokous, vaikka näiden toimielimien nimitykset eri puolueissa vaihtelevat huomattavasti. Vrt. Nousiainen, mt., s. 82—84; Olavi Borg (toim.), Mitä puoluetta äänestäisin (Helsinki 1970), s. 52—113.

²⁴ Ks. Helsingin Sanomat 7.6.1955, s. 4—5, 10.

²⁵ Vuosien 1925, 1931, 1937 ja 1950 vaalien ehdokkaiden asettamisesta ks. Hirvikallio, mt., s. 19—83, 143—151. Vuoden 1956 vaalien presidenttiehdokkaiden asettamisesta ks. Helsingin Sanomat 10.12.1954, s. 5, 10 (maalaisliiton puoluevaltuuskunnan kokous), 24.1.1955, s. 4 (Suomen kansanpuolueen puoluevaltuuston kokous), 25.4.1955, s. 6 (kokoomuksen puoluekokous), 6.6.1955, s. 1, ja 7.6.1955, s. 4—5, 10 (SDP:n puoluekokous), 13.6.1955, s. 4 (ruotsalaisen kansanpuolueen puoluekokous), 13.6.1955, s. 4, ja 14.6.1955, s. 3 (SKDL:n liittokokous); Nykypäivä n:o 4, 1955, s. 1—4; Sosialistinen Aikakauslehti n:o 6—7, 1955, s. 1—4, 12; Kertomus Suomen kansanpuolueen toiminnasta v. 1955 (Helsinki 1956), s. 3—6; Svensk politik. Inför partidagen 1956 (Helsingfors 1956), s. 11; Pesonen, mt., s. 35. Vuoden 1962 vaalien presidenttiehdokkaiden asettamisesta ks. Maalaisliitto 1960. Kertomus maalaisliiton toiminnasta vuodelta 1960 (Helsinki 1961), s. 19—21; Liittoviesti, n:o 4, 1961, s. 7, n:o 5, 1961, s. 6—7; Hannes Tiainen, Kun puolue räjähti (Helsinki 1968), s. 150—151; Nykypäivä, n:o 3, 1961, s. 1, n:o 4, 1961, s. 1, 3, 16, n:o 11, 1961, s. 1—3; Sosialistinen Aikakauslehti, n:o 2, 1961, s. 1—3, n:o 9, 1961, s. 2—3, n:o 11—12, 1961, s. 12—13, 16; Kertomus Suomen

kansanpuolueen ja sen eduskuntaryhmän toiminnasta v. 1961, s. 2—3; Kertomus Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen toiminnasta v. 1961, teoksessa Pöytäkirja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen XXVI puoluekokouksesta 1963 (Helsinki 1964), s. 46—51; Tuure Junnila, Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. Kolmas painos (Porvoo—Helsinki 1962), s. 46—58, 83—92; Helsingin Sanomat 12. 6. 1961, s. 5, 7, 13. 6. 1961, s. 15 (ruotsalaisen kansanpuolueen puoluepäivät), 17. 6. 1961, s. 5 (Spp:n puolue-edustajiston kokous); Suomen Uutiset 5. 12. 1961, s. 1—2. Vuoden 1968 vaalien presidenttiehdokkaiden asettamisesta ks. Helsingin Sanomat 19. 6. 1966, s. 13 (keskustapuolueen puoluekokous), 15. 8. 1966, s. 5, 10 (SMP:n puoluekokous), 5. 10. 1966, s. 9 (liberaalisen kansanpuolueen lisätyn hallituksen suositus puolueen valtuustolle), 19. 10. 1966, s. 4 (TPSL:n puoluetuomikunnan suositus puoluevaltuustolle), 5. 6. 1967, s. 5, 13 (ruotsalaisen kansanpuolueen puoluepäivät); Liittoviesti, n:o 4, 1967, s. 5, 7; Sosialistinen Aikakauslehti, n:o 1, 1967, s. 3—7; Yhteen veto kansallisen kokoomuksen toiminnasta vuosilta 1967 ja 1968 sekä eduskuntaryhmän tärkeimmistä toimenpiteistä vuoden 1967 puoluekokouksen jälkeen (Helsinki 1969), s. 25—27; Keskustapuolue 1967 (Helsinki 1968), s. 53; Kyösti Skyttä, Presidentin muotokuva II (Helsinki 1970), s. 162—164.

²⁶ Vrt. Junnila, mt., s. 46—50, jossa hän selostaa, miten Honka nimettiin ehdokkaaksi.

²⁷ Ks. Hirvikallio, mt., s. 19—83, 143—151.

²⁸ Ks. viite 25.

²⁹ Esim. Relanderin asettamista ehdokkaaksi v. 1925 on luonnehdittu ehdokkaan »keksimiseksi». Ks. Eino Purhonen, Tasavallan presidentin valitsemisesta. Lakimies, 60. vuosikerta, 1962, s. 606. Junnila käyttää samaa termiä kuvatessaan Hongan nimeämistä ehdokkaaksi v. 1961. Ks. Junnila, mt., s. 48.

³⁰ Ks. Hirvikallio, mt., s. 19—83, 143—151.

³¹ Ks. viite 25.

³² Kastari 1961, mt., s. 25.

³³ Kastari 1969, mt., s. 164.

³⁴ Yrjö Blomstedt, Pelin säännöt peukaloitavina. Aika, N:o 8 1970, s. 469.

³⁵ Ks. M-tietokeskus, Mauno Koivisto suosittu presidenttiehdokas (moniste 1969); Suomen Gallupin mielipidetutkimus touko—kesäkuussa 1970, Helsingin Sanomat 29. 9. 1970; M-tietokeskuksen mielipidetutkimus lokakuussa 1970, Helsingin Sanomat 18. 12. 1970.

³⁶ Vrt. Nousiainen, mt., s. 261; Skyttä, mt., s. 48—56, 97—99; Kastari 1961, mt., s. 17; Tuttu Tarkiainen, Kysymys tasavallan presidentin vaalitivasta. Valvoja n:o 1, 1959, s. 8.

³⁷ Vrt. Antero Jyränki, Sotavoimien ylin päällikkyys. Tutkimus tasavallan presidentille HM 30 §:n nojalla kuuluvasta toimivallasta ja sen käyttämisestä (Vammala 1967), s. 253—257.

³⁸ Ks. esim. Helsingin Sanomat 5. 12. 1970, s. 12—14.